

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за заемане на академична длъжност *професор* по професионално направление 2.2 История и археология (стара история) за нуждите на катедра Стара история, тракология и средновековна история при Исторически факултет на СУ "Св. Климент Охридски" (ДВ, бр. 88 / 08.10.2013 г.)

Рецензент: проф. д-р Димитър Драганов

Документи по този конкурс е подал единствено доц. д-р Петър Делев, на основен трудов договор към катедра "Стара история, тракология и средновековна история" в Историческия факултет. Той е роден през 1951 г. в София. Висшето си образование (специалност "история" при СУ) завършва през 1977 г. От 1979 г. работи в СУ "Св. Климент Охридски" (асистент – от 1979 г.; старши асистент – от 1983 г.; главен асистент – от 1987 г.; доцент – от 1994 г.).

През 1987 г. защитава докторска дисертация ("Раннотракийски погребални обичаи и вярвания"). Хабилитира се за доцент с труда "Лизимах" (София, Университетско издателство "Св. Климент Охридски", 2004). Освен задълженията си като преподавател по стара история е изпълнявал и изпълнява следните административни длъжности: зам. декан на Историческия факултет (1995-1999), декан (1999-2003), ръководител на катедра (от 2007 и продължава), зам. председател (2007-2011) и председател (2011 и продължава) на Общото събрание на СУ.

Доц. Петър Делев е бил участник и ръководител на археологически разкопки и теренни проучвания в различни региони на страната (Малко Търново, Кабиле, Исперихово, Копривлен и др.), както и главен уредник на изложбата "Тракийски съкровища от България", представена в Япония през 2008/2009 г.

Освен това, той е участвал с доклади на десетки национални и международни конгреси, симпозиуми, конференции и семинари.

Както е видно от представената документация, всички процедури по конкурса са изпълнени според изискванията на Закона за развитие на академичния състав. Наличните документи вярно и точно отразяват всички стъпки от академичната кариера и научното развитие на кандидата.

Доц. Петър Делев е представил два списъка с научни трудове. Единият представлява списък на всички публикации на кандидата (монографии, студии и

статии), общо 109 на брой. Вторият списък включва само трудове, които са представени за участие в обявения конкурс и съдържат: една монография (“История на племената в Югозападна Тракия през I хил. пр. Хр.”), представена като хабилитационен труд, и 43 други публикации.

И двата списъка показват в пълнота посоките на научните дирения на кандидата и впечатляват с научната значимост на изследваните теми и проблеми. Тези трудове представят достойно научното развитие, приносите и постиженията на кандидата.

Представената за участие в конкурса монография **“История на племената в Югозападна Тракия през I хил. пр. Хр.”** е подробно обсъдена и високо оценена на разширено заседание на катедрата по Стара история, тракология и средновековна история.

Който познава научните изяви на Петър Делев, няма да остане изненадан от темата, която той е избрал за хабилитационния си труд. Интересът на автора към нея датира повече от 10 години. Досега той е публикувал научни материали за историята на редица племена от Югозападна Тракия (беси, пеони, едони, агриани, дерони, одоманти и др.). Освен това е известно, че доста години той е участвал в теренни и редовни археологически проучвания в този регион (Копривлен), завършили с впечатляващи публикации. Следователно, П. Делев не само проявява подчертан кабинетен интерес към поселищния живот и историята на тези земи, но той лично и практически познава много добре техните географски и природни особености. Затова толкова свободно и уверено си служи с огромния брой топоними, хидроними и ороними: стари и нови названия на местности, котловини, долини, планински върхове и масиви, малки рекички, блата, езера и пр., т.е. той е напълно наясно с локалната ономастика на проучваната територия. По тази причина неговото изследване не е абстрактно, а е изпълнено с конкретика и има подчертано прагматичен характер.

Монографията се състои от увод, две части и заключение. В част първа (“Югозападна Тракия”) авторът ясно е дефинирал границите на региона, който е изследвал. Следва стегнат географски преглед на региона чрез представянето на азбучен списък на всички реки, езера и крайбрежие (носове, заливи, полуострови), планини, области (най-често свързани с племенни имена) и градове (азбучен списък с най-общи данни за гръцки, македонски, римски колонии, местни селища и градски центрове). Отделно от това кандидатът е

представил кратък, но много полезен преглед на историческото развитие на изследвания ареал от най-дълбока древност до създаването на римската провинция Тракия през 45 г. сл. Хр. Материалът е подреден хронологически, като са обособени пет раздела (исторически периоди), за граница между които служат значими за изследвания регион събития. По този начин читателят получава една обобщена картина на историческото развитие на региона, включваща преселения, нашествия, войни, основаване и разрушаване на градове и пр. и пр.

Втората, същинската част на монографията представя във възможно най-пълнен вид историята на племената от Югозападна Тракия. Вижда се, че структурата на монографията е класическа: първо, авторът ни въвежда в проблематиката, запознава ни с природо-географските и исторически особености на избрания от него проучвателски регион и след това детайлно и задълбочено ни представя историята на отделните племена, подредени по азбучен ред. Тази класическа схема на поднасяне на историческата информация представя кандидата като един ерудиран, сериозен и изключително опитен в изследователската работа учен.

По всичко личи, че П. Делев е работил върху този труд разточително дълго, задълбочено и внимателно. С присъщата му педантичност старателно е събрал, систематизирал и коментирал огромно количество сведения от всякакъв характер (изворови, епиграфски, археологически, нумизматични, митографски, лингвистични, ономастични и др.), като освен това е посочил и коментирал всички изказани становища на съвременните изследователи, касаещи историята на племената, включени в изследването.

Изглежда невероятно, но е факт, че авторът е проучил историята на повече от 50 племена само от, най-общо казано, региона на долините на Струма и Места. Досега за този ареал това не беше сторил никой учен. Благодарение на великолепния труд на П. Делев, ние вече разполагаме с пълната информация за историческата съдба и етническата принадлежност на повече от 50 племена. Дори само този факт е достатъчно показателен за приносния характер на хабилитационния труд. Отсега нататък той ще бъде основното помагало на всеки (любител или учен), който по някаква причина се интересува от историческото развитие на този край през I хил. пр. Хр.

Изследователската мощ на този изключително полезен труд се дължи най-вече на задълбочената и прецизна работа на автора с наличните писмени извори. Той е положил огромен труд да събере и селектира всички съчинения на древните автори, предоставящи някакви данни за племената в Югозападна Тракия. Но най-ценното е, че той предлага обширен, пълноводен и критичен коментар на всички сведения по един увлекателен начин. Навсякъде, където е уместно и възможно, той комбинира анализа на писмените извори с привличането на археологически, епиграфски и нумизматични данни. Това му дава възможност да ни представи най-пълната досега история на племената, населявали някога поречията на Струма и Места през I хил. пр. Хр.

Приносните моменти в хабилитационния труд са толкова много, че дори самото им изброяване едва ли ще се вмести в няколко страници. Авторът ни е предложил редица нови идеи, издигнал е нови научни хипотези, посочил е алтернативни решения на много нерешени проблеми, предложил е нови варианти и хрумвания, разширяващи обхвата на научните дирения и пр. и пр.

За мен беше особено интересно да разбера, как П. Делев е използвал нумизматичните данни при изграждането и защитата на своите тези и хипотези. Няма съмнение, че за някои племена, нумизматичните данни са от първостепенно значение, защото племенните имена на редица от тях (дерони, дионисии, зеелеи, ихни, летаи, тинтени, орески) са станали известни на науката единствено от техните монети. Те, заедно с други някои племена, споменати в изворите (бисалти, едонци, сатри и др.), са автори на едни от най-впечатляващите сребърни монетосечения в древността.

Доц. П. Делев е направил преглед и коментар на племенните монетосечения още в историческия раздел на първа глава. При това отделно е разгледал двете фази на това монетосечене – ранна и късна. Според него, наложилото се в литературата определение “трако-македонски племена” за издателите на тези монети е странно. Истина е, че погледнато исторически и хронологически то е неточно, но странното е, че повече от сто години никой изследовател не е успял да предложи и наложи друг по-подходящ термин. Опитвайки се да анализира причините за появата на тежкото племенно монетосечене, кандидатът достига до много прагматичния извод, че то не е резултат само на наложения от персите данък, но е било “в значителна степен предназначено за търговски износ”, тъй като то продължило и след изтеглянето

на персите от Балканския полуостров. Следва кратка характеристика на монетите на Лете/Сирус, дерони, орески, ихни и анепиграфните типове.

Особено подробно във втора глава авторът е анализирал мощното сребърно монетосечене на дероните, което е ключово за решаването на многобройните проблеми на ранните племенни монетосечения в Северноегейския регион. Посочено е, че това монетосечене има две отчетливо различаващи се хронологически групи, които попадат съответно в ранната (края на 6 – първите две десетилетия на 5 в. пр. Хр.) и късната фаза (480/475 – ок. 450 г. пр. Хр.) на племенните монетосечения. Авторът, освен че е направил детайлен иконографски анализ на монетните типове през различните хронологически периоди (обръщайки специално внимание на монетните надписи), учудващо задълбочено е изследвал и коментирал тегловния стандарт, по който е реализирана монетната продукция на дероните, както и тази на някои други племена. Анализът на номиналите на монетната система на дероните е направен компетентно и професионално, при отлично познаване на монетните системи, употребявани през 6-5 в. пр. Хр. в Персия и Елада. Така авторът стига до предположението, че едронминалните монети на дероните не са обслужвали ежедневния стоков пазар, а са били предназначени “за формиране на едри суми при износни или платежни операции”. Освен това той е стигнал до съвсем правилния извод, че теглата на северноегейските сребърни монети, изнасяни в персийската империя в големи количества “би следвало да са били съобразени преди всичко с тегловните единици на персийската биметална парична система”. За да докаже това си предположение, авторът ни предлага изключително ценни и интересни изчисления, според които се оказва, че теглото на ранните и най-тежки монети на дероните следва да е 40.95 гр., което представлява половината от персийската сребърна карша от 81.9 гр.; персийската сребърна мина е била равна на 12 монети на дероните; сребърният талант – на 8 000 монети на дероните; златната мина – на 160 монети на дероните; златният талант – на 9 600 монети на дероните. По същия начин е определено теглото на едронминалните монети на дероните от късната фаза, което е 35.1 гр. като 7 монети на дероните се равняват на 3 карши сребро или 45 персийски сигли.

И още едно изключително дръзко предположение прави П. Делев, а именно, че е възможно дероните да са идентични с добре известните от

писмените извори агриани. Основания за тази си хипотеза той правилно намира в сравнителния анализ на монетните съкровища, съдържащи монети на дероните и особено с новооткритото съкровище при гр. Вранье в Южна Сърбия. Частта, отнасяща се за дероните и тяхното монетосечене може да се определи като една самостоятелна научна студия с много приноси моменти и отличаваща се с професионалното боравене с един огромен и разнообразен, но сложен за анализиране нумизматичен материал.

Непременно трябва да се отбележи, че представяйки историята на отделните племена, кандидатът винаги детайлно е анализирал тяхното монетосечене (където то е налице). По този начин той е успял не само да ни даде една пълна иконографска и метрологична картина на племенната монетна продукция, но с премерена доза предпазливост е дал свои тълкувания и обяснения на редица нерешени до този момент проблеми.

Използвайки умело данните от монетния материал, авторът е достигнал и до следните заключения, хипотези и предположения, които ще отбележа съвсем накратко: свързва със сатрите една дълга серия сребърни монети с изображение на сатир, преследващ менада, като предлага сатирът да се тълкува като "говорящ тип" за тези анепиграфни монети; предлага да се припишат на пиерите сребърните монети с типове на дероните, но с надпис Π Ι Ε; стига до предположението, че едонският цар Гетас (известен само от монети) е предвождал тракийските отряди, разгромили през 465 г. пр.Хр. 10 000 атински колонисти край Драбеск; на базата на прецизираната датировка на монетите на бисалтите е направил извода, че най-големия си възход и мощ бисалтите са имали през втората четвърт на 5 в. пр.Хр.

Бих искал да направя и едно уточнение. На стр. 103 авторът отбелязва, че към монетосеченето на Сараток произволно са причислявани и анепиграфни бронзови монети с изображение на грозд върху opakото (Юркова 1992, # 37). Първо, монетите не са анепиграфни, защото върху opakото са изписани първите две букви (ΔΙ) от името на Дионисополис. И второ, този тип монети отдавна е описан като принадлежащ на Дионисополис (Draganov 1995/ Добруджа 12, p. 61, no. 8); Draganov 1997/ Numismatic Circular, vol XV/10, p.372, no. 8; Draganov 2000/ Proceedings of the XIIth International Numismatic Congress, Berlin 1997, no. 8).

За мене няма съмнение, че П. Делев е написал и представил за хабилитация изключително солиден научен труд, който ще запълни една голяма празнина по тази проблематика в научната литература.

Петър Делев има безспорен талант на разказвач. Той е разказал историята на племената от Югозападна Тракия търпеливо, увлекателно и интересно. Използвайки всички налични сведения и целия изследователски инструментариум, той е реконструирал реалните историческите събития и митографските истории по един интригуващ и лесен за възприемане начин.

Това е едно изключително приносно изследване – резултат на дългогодишни проучвания, проведени лично от автора и базирано на интерпретацията и критическия коментар на всички възможни източници на информация. Чрез този впечатляващ труд П. Делев показва всички характеристики на един доказан и завършен учен.

Освен монографията “История на племената в Югозападна Тракия през I хил. пр. Хр.”, за участие в конкурса П. Делев е представил и 43 други публикации, всички отпечатани след хабилитацията му за доцент през 1994 г. Условно те биха могли да се разделят на две големи групи.

Първата и по-многобройната е свързана с изследователските му дирения за историята на племената в Тракия, за техните селищни агломерации, укрепителна система, пътна мрежа, погребални практики, монетни емисии, етническа принадлежност и пр. Особено място заемат изследванията му върху тракийското селище до с. Копривлен (до Гоце Делчев). Важно е да се подчертае, че кандидатът е участвал лично в археологическите проучвания на селището, както и в теренните обхождания на района. Тези публикации добре илюстрират методически постъпателните и системни опити на кандидата да разработи тази изключително важна тема от историята на Тракия и нейните обитатели през I хил. пр. Хр. Сега ние можем с удовлетворение да констатираме, че неговите многогодишни усилия се увенчават с успех чрез появата на неговата монография за историята на племената в Югозападна Тракия. П. Делев обаче не се ограничава само с проучвания в региона между Места и Струма, а се интересува от историческата съдба на племената и в други райони на древна Тракия. Става дума за публикациите му за гетите (Североизточна Тракия), одрисите (Централна и Югоизточна Тракия) и скордиските. В тази връзка бихме

могли да очакваме от него да развие и разшири тази тема географски и да покаже историята на племената и в другите региони на Тракия.

Втората група публикации на доц. Петър Делев представлява историко-политически етюди върху конкретни събития от историята на Тракия около средата и втората половина на 4 в. пр. Хр. Особено усърдно той изследва установяването на македонската доминация над Тракия по времето на Филип II и Александър Велики, както и политиката на тези велики завоеватели спрямо гръцките градове в Тракия и тракийските градове и владетели. Тези публикации могат да се разглеждат като едно естествено продължение на неговите по-ранни занимания с историята на Тракия по времето на Лизимах, сега разширени за един по-ранен период – този на пред-лизимахова Тракия.

Доц. Петър Делев е известен автор на учебници, справочници, речници, енциклопедии и др. В тази област той се изявява като майстор на кратките и стегнати текстове, изпълнени с конкретна и полезна информация. Много ценни са неговите исторически текстове за поредицата *A Companion to Ancient Thrace (Blackwell)*, където той е представил кратката история на древна Тракия от смъртта на Котис I (360 г. пр. Хр.) до началото на третата Митридатова война (73 г. пр. Хр.).

Изключително полезни и образователни са неговите текстове и в авторитетното справочно издание “Българска национална история, Том 1: Българските земи в древността”, където той е автор на главата “Древният свят и Тракия”. Трябва да се отбележи, че за първи път в българската историографска и справочна литература е представена както историята на всички тракийски съседи (Елада, Македония, Илирия, Скития, Келти), така и тази на другите антични етноси и държавни образования (перси, Птолемеи, Селевкиди, римляни и др.), оказали се в политически, военен или културен допир с Тракия и траките. Много удачно е представена и гръцката колонизация по тракийските брегове и острови. По този начин читателят добива ясна представа за мястото и ролята на древна Тракия в заобикалящия я свят; за съседните племена и народи; за общото и различното в историческата съдба на етносите и държавните обединения на целия Балкански полуостров.

Накрая не бива да пропускаме и неговата продължителна преподавателска дейност (от 1979 г. досега). Тя се реализира чрез няколко основни и специализирани лекционни курсове и се радва на голям интерес от

студентската аудитория. Доц. Петър Делев е бил и е научен ръководител на петима докторанти, четирима от които вече защитили, а един е пред защита.

След всичко казано дотук за кандидата, можем да направим следните заключения:

Хабилитационният труд на доц. Петър Делев е изключително приносен и важен за българската наука. Той е фундаментален и дълги години ще бъде еталон за проучване на историята на племената в различните географски региони на древна Тракия. Научните достойнства на този труд, както и на другите публикации на кандидата го представят като един завършен академичен учен.

Преподавателската и научно-популяризаторската му работа са безупречни и перфектни.

Няма никакво съмнение, че доц. Петър Делев е уважаван и утвърден учен, с респектираща научна продукция и безспорен преподавателски авторитет.

Всичко това ми дава основание да обявя пред уважаемото научно жури категорично положителния си вот за това, доц. д-р Петър Делев да заеме академичната длъжност **професор** по 2.2. История и археология (Стара история) към Историческия факултет на СУ "Св. Климент Охридски".

София, 21.01.2014 г.

Рецензент:

Проф. д-р Димитър Драганов